

GLOBALIZÁCIÓ RÉGEN ÉS MA – GONDOLATOK A GLOBALIZÁCIÓRÓL –

„Azt mondják, hogy minden politika lokális. Minden lokális politikának azonban egyre növekvő mértékben vannak globális következményei – és ezek a globális következmények mindenütt visszahatnak a lokális élet minőségére.”

(Kofi Annan 1998.)

ELŐSZÓ

A „globalizáció” manapság lépten nyomon felbukkanó fogalom és egyben az új évezred egyik leggyakrabban emlegetett kategóriája. Divattéma, mindenkit érint, mindenkit érdekel. Sok írás született már, a globalizációval foglalkozó szakirodalom hatalmas, szinte áttekinthetetlen. A globalizációt elemző művek azonban nemcsak az általános érdeklődés miatt íródnak, valószínű közrejátszik az is, hogy napjainkban éppen ennek a kiteljesedő folyamatnak a közepén vagyunk.

Közgazdászok és gazdasági szakírók történelmi szükségszerűségként magasztalják, a mindennapi életünket átszövi, naponta halljuk és használjuk ezt a fogalmat. De mit jelent valójában ez a kifejezés? Az eltérő kultúrák és gazdaságok ma globalizációként ismert összefonódása már évszázadok óta folyamatban van, s ennek eredményeképpen szinte összezsugorodott a világ.

A globalizáció tanulmányaim során is gyakori téma volt, szinte minden megközelítésből beszéltünk, olvastunk róla, érvek és ellenérvek jelentek meg. Tulajdonképpen a globalizációnak alapvetően kétféle felfogása van. Több szakember a globalizációt új jelenségnek tekinti, csak a 20. század utolsó felétől, harmadától beszél róla, de vannak, akik már Amerika felfedezésétől emlegetik az egyre egységesülő világot. Az emberiség története egészében véve, de legalábbis Amerika felfedezésétől kezdődően, a különböző gazdasági formációk, társadalmak, kultúrák összenövésének folyamata. A világkereskedelem a 16. század elejétől fejlődött ki, és számos ország kereskedelmi nyitottsága ma sem haladja meg az első világháború előtti szintet.²⁷⁸

Ezek a gondolatok adták a tanulmány mondanivalóját, dolgozatom tulajdonképpen a második alternatíva talaján áll, csatlakozom azokhoz, akik a globalizációt a gyarmatosítási korszaktól vizsgálják és tartják számon. Természetesen azzal egyetértek, hogy a globalizáció növekvő jelenségének a kilencvenes évektől vagyunk tanúi.

A GLOBALIZÁCIÓ ÉRTELMEZÉSE

A globalizáció kifejezés ma már világméretben elterjedt. Ha azonban közelebbről megnézzük a szó jelentéstartalma és gyakorlati megnyilvánulása közötti különbséget, azt látjuk, hogy pontatlan, kevésbé meghatározott, ugyanakkor szinte elcsépelet és politikai üzenetet hordozó szóval van dolgunk.²⁷⁹ Pontos definíciója egyszerre elkerülhetetlen és felesleges, ugyanakkor aligha lehetséges.²⁸⁰

A globalizáció kifejezését kettős értelemben használhatjuk. Az emberiség története a térben különböző helyeken és különböző földrajzi, gazdasági és társadalmi feltételek között élő embercsoportok létét

²⁷⁷ Cseh Henriett PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem.

²⁷⁸ Földes György–Inotai András (2001) 15. o.

²⁷⁹ Földes György–Inotai András (2001) 15. o.

²⁸⁰ Veress József (2001) 29. o.

meghatározó társadalmak egymásra hatásának, összefonódásának, egységesedésének több évezredes folyamata. A globalizáció másik, manapság általánosan használt értelemben az említett történelmi folyamat kiteljesedése. Ez egyrészt a korábbi globalizációs tendencia térbeli betetőzése, amely lényegében az egész glóbuszt egységes gazdasági rendszerbe foglalja. Másrészt, a globalizáció elmélyülése, a transznacionális társaságok már világméretekben, országhatárokon és kontinenseken át szervezik, optimalizálják tevékenységüket.²⁸¹

A globalizáció új szó, de régi folyamatot jelöl: a világgazdaságnak azt az integrációját, amely igazán az európai gyarmatosító kor hajnalán, öt évszázaddal ezelőtt kezdődött. Ezt a folyamatot az utóbbi negyedszázadban felgyorsította a számítertechnológia robbanásszerű fejlődése, a kereskedelmi korlátok lebontása, valamint a multinacionális vállalatok politikai és gazdasági hatalmának megnövekedése.²⁸²

A globalizáció átnyúlik a civilizáció évszázadain, mivel az áru- és pénzviszonyok mind „mélységükben”, mind „szélességükben” folyamatosan fejlődtek. Néhány évezreddel ezelőtt a technológia, nagy nehézségek árán leküzdve a különböző fizikai, gazdasági és kulturális akadályokat, évente öt kilométeres sebességgel terjedt, a későbbiekben az új termelési technikák terjedése jelentős mértékben felgyorsult. Ma ez a tempó hihetetlenül sebes. A fizikai értelemben vett távolságnak gyakorlatilag semmiféle szerepe sincs, az új termelési és elosztási módszerek elterjedésének ütemét legfeljebb a pénzügyi tényezők, illetve az emberi tényező nem megfelelő felkészültsége fékezheti.

A GLOBALIZÁCIÓ TÖRTÉNETE

A globalizáció szorosan kapcsolódik a gyarmatosítás történetéhez, ugyanis az évszázadokig tartó gyarmatbirodalmi korszak fektette le a mai globális gazdaság alapjait. Anglia egyik leghíresebb gyarmatbirodalmi szószólója, Cecil Rhodes az 1890-es években tömören összefoglalta a gyarmatosítás lényegét. „Új földeket kell találnunk, ahonnan könnyen szerezhethünk nyersanyagokat, s ugyanakkor hasznosíthatjuk a gyarmatok bennszülött népességének olcsó rabszolgamunkáját. A gyarmatok lerakóhelyeket is kínálnak a gyárainkban előállított termékfölslegek számára.”²⁸³

Tehát a globalizáció már néhány évezreddel ezelőtt, a pénz és a kereskedelem föníciai megjelenésével elkezdődött. A Földközi-tenger medencéjében fokozatosan elterjedő csere már az előszele volt annak, amely napjainkban megvalósulni látszik. Akkoriban és még később is a természeti akadályok képezték a terjeszkedés korlátait. Ma a technológia, a gazdaság és a politika. Az elérhetetlen (a beszerzést és eladást biztosító piacok) valaha hegyeken-völgyeken túl feküdt és jelentős mértékben ma is ott van, ám az akadályt ma már a modern technológia, gazdasági ismereteink, politikai ügyességünk korlátai jelentik.

A középkor alkonyán Marco Polót (1254–1324), a neves író és krónikást tekinthetjük a globalizáció patrónusának. Számára elsősorban a világ különböző eldugott zugainak a megismerése volt a fontos, mecénásai számára azonban a gazdasági terjeszkedés, a kereskedelem fejlődése, illetve – mai nyelven – a külföldön befektetett tőke megtérülési mértékének maximális fokozása volt a lényeg. Egyszóval a gazdaság globalizációja volt a céljuk, bár ezt akkoriban senki sem nevezte így. Hasonlóképpen a feudalizmus évszázadai során sem illette senki a rendszert ezzel a kifejezéssel.

A gazdaság globalizálódásának történelmi fejlődése során az első fordulópont, az első jelentős mértékű felgyorsulás gyakorlatilag a véletlen műve volt. A nagy terjeszkedési hullámot befolyásoló elsődleges motivációs tényező a különböző, már feltérképezett piacok elérhetőségének megkönnyítése volt. A korabeli politika azt a célt tűzte maga elé, hogy csökkentse a tranzakciós költségeket, a szállítás idejének lerövidítése, az új nyersanyag és késztermékforrások feltárása révén. Ezzel párhuzamosan fokozatosan feltárták a saját késztermékek eladását elősegítő új piacokat. Az említett lépések egyre jelentősebb mértékben befolyásolták a tengeremelléki nagyhatalmak fejlődést, az életszínvonalat, amely bizonyos szegényebb néprétegek esetében ettől függetlenül évszázadokon keresztül nem változott.

²⁸¹ Farkas Péter (2002).

²⁸² Wayne Ellwood (2003) 13. o.

²⁸³ Wayne Ellwood (2003).

Amerika felfedezése mind a korabeli, mind a későbbi globalizációs folyamatokra rányomta bélyegét. A 15–16. század más jelentős földrajzi felfedezéseivel együtt nagyban felgyorsította a fejlődés folyamatát. Megindult a különböző piacok fellendülése és megkezdődött a globalizáció első nagy hulláma, amelyet akár szakaszként is jellemezhetünk: a gyarmatosítás. A gyarmatosítással együtt pedig annak egyik legvisszataszítóbb velejárója, amely a mai napig árnyékot vet az amerikai kapitalizmus fejlődésére: a rabszolgaság. Az ember áruvá lett, egyre újabb és újabb régiók – többek között Afrika – kerültek bele meglehetősen sajátos módon a világgazdaság vérkeringésébe.

A gyarmati korban az európai országok kiterjesztették uralmukat az egész földgolyóra. Az angolok, a franciák, a hollandok, a spanyolok, a portugálok, a belgák, a németek, majd később az amerikaiak is birtokukba vették az utóbb harmadik világnak nevezett régió legnagyobb részét, azzal a szándékkal, hogy új területeket alakítsanak az európai letelepedők számára, illetve piacokat szerezzenek. 1600 és 1800 között Latin-Amerikából mérhetetlen mennyiségű vagyont szivattyúztak ki, amely az európai ipari forradalom finanszírozásának fő forrását jelentette.

A globális kereskedelem gyorsan bővült a gyarmati korban, ahogy az európai hatalmak felszívták a nyersanyagot új birtokaikról: prémet, fát és halat Kanadából, rabszolgát és aranyat Afrikából, cukrot, rumot és gyümölcsöt az Antillákról, kávé, cukrot, húst, aranyat és ezüstöt Latin-Amerikából, ópiumot, teát és fűszereket pedig Ázsiából. Hajók szeltek mindenfelé az óceánokat. A gyarmatokra telepeseket és készárukat szállítottak, majd kávéval, korpával és kakaóval megrakodva igyekeztek hazafelé. A világkereskedelem az 1860–70-es évekre felvirágzott. Ez volt a nemzetközi áruforgalom „aranykora”, bár az európai nagyhatalmak nagyrészt maguknak halmozták fel a dolgokat. Tengerentúli gyarmataikról Franciaországba, Angliába, Hollandiába és Spanyolországba özönlöttek a javak, bár azok egy része beruhásként visszaáramlott a gyarmatokra, így épültek ki a vasutak, az utak, a kikötők, a gátak és a városok. Egy évszázaddal ezelőtt akkora volt a globalizáció mértéke, hogy az Északról Délre irányuló tőkemozgás az 1890-es évek végén valójában nagyobb volt, mint az 1990-es évek végén. 1913-ban az export (a növekvő gazdasági integráció egyik mutatója) a világtermelés nagyobb hányadát tette ki, mint 1999-ben.²⁸⁴

A gazdaság globalizálódásának következő jelentős fordulópontja, az új technológiai korszak határköve a 19. századra tehető. Vannak, akik egyenesen azt állítják, hogy a technika kora hasonló arányú minőségi változásokat eredményezett, mint napjaink elektronikai-informatikai átalakulása. Ez az időszak új minőséget hozott a globalizáció folyamatában, amely elsősorban a gyors műszaki fejlődésnek volt köszönhető. Fejlődésnek indult a vasút, a hajózás, megszületett a távíró és a rádió, elkezdődött a sorozatgyártás és az ipari arányú élelmiszer-feldolgozás. A nagy földrajzi fordulópontot tehát nagy technológiai-gazdasági fordulat követte. Miután minden földrészt és szigetet felfedeztek, miután a tudomány és a technika addig soha nem látott fejlődésnek indult, az igazán nagy felfedezések időszaka még csak ezután következett be.

A 19. század hetvenes éveinek elejére létrejöttek a nagy ipari monopóliumok, fokozódott a piacokért folytatott versenyük, a világgazdaságot nagy túrtermelési válság rázta meg. Új iparosodó konkurensok jelentkeztek, megerősödött az Egyesült Államok, Németország, Japán, Olaszország és Belgium is. Földünk területi felosztása addigra már befejeződött, ami aztán jelentős feszültségek forrásává lett. A piacokért és a területekért, befolyási övezetekért folytatott konkurenciaharc egyre erőteljesebben kiéleződött. Ez életre keltette a neoprotekcionizmust, különösen az akkoriban kevésbé fejlett iparosodó országokban. Lehetővé tette, hogy USA és Németország felzárkózzon, s a századfordulóra sok tekintetben lehaladja Angliát. A 19. század folyamán tehát jelentősen előrehaladt a világgazdaság egységesülése, a gyarmatbirodalmak megszilárdultak, befejeződött Földünk térbeli felosztása, a kapitalista országok gazdaságai és ezzel földrajzi határainak kontúrjai újra megerősödtek. Az I. világháború nem kis mértékben ennek a helyzetnek a következménye volt: harc a világ területi újrafelosztásáért.

Az I. világháború végétől a nagy válságig tartó korszak újra inkább a liberális gazdasági teóriákat helyezte előtérbe. Bár az oroszországi forradalom nyomán területi értelemben szűkült a kapitalista gazdálkodás hatóköre, a 20. század első fele a kapitalista viszonyok világméretű kiteljesedésének korszaka-

²⁸⁴ Wayne Ellwood (2003).

ka. Ez az ipari és pénzügyi tőke korábbinál szorosabb összefonódásának, a nagyvállalatok külföldi befektetéseknek, azaz a nemzetközi monopóliumok megerősödésének, a működőtőke kivétel lényegessé válásának megalakulása. A gyarmati területeken egyre több bányát nyitnak, a Közel-Keleten a nyersolaj kitermelésbe jelentős tőkét fektetnek, Kelet-, Dél- és Latin-Amerikában megerősödik a már korábban létező árutermelő és exportáló ültetvényes gazdálkodás. Ez annyiban jelentett korszakhatárt a világ-gazdaság megerősödésében, hogy míg korábban a munkamegosztást (árukereskedelmet, kényszer-munkát) a fejlett és az elmaradott gyarmati térségek között az erőszak biztosította, immár egyre nagyobb szerepet játszik a működőtőke befektetések által gerjesztett gazdasági érdek. Megerősödik a gyarmatokon a függő gazdasági és politikai szerep fenntartásában érdekelt helyi vállalkozói és vele összefonódott bürokrataréteg, de egyes gyarmati területeken – elsősorban Indiában – erősödik a nemzeti függetlenségért folytatott küzdelem. A fejlett centrumok és a függő perifériák egyre erőteljesebben egyetlen termelő rendszer elválaszthatatlan és nélkülözhetetlen pólusaivá lesznek.

Ebben a korszakban továbbá létrejönnek az érdek összefonódások a különböző nagyhatalmak vezető pénzügyi vállalati érdekcsoportjai között. Ezt a folyamatot ugyanakkor fékezte, hogy a Föld területi újrafelosztásáért is folytatott I. világháború nyomán jelentős politikai feszültségek és rivalizálás maradt fenn a nagyhatalmak között. A háború után, a húszas években, a nemzetközi gazdasági viszonyok liberalizálása a gyakorlatban csak nagyon lassan haladt, s az 1929–33-as nagy válság nyomán a gazdasági viszonyok nemzetköziesedésének folyamata elakadt. A legfejlettebb országok is fizetésképtelenné váltak, beszüntették vagy jelentős mértékben korlátozták a nemzetközi kifizetéseket, vásárlásokat. A felhalmozódott feszültségek, a területi revíziós és az újrafelosztási törekvések elkerülhetetlenül vezettek a II. világháborúhoz.²⁸⁵

A 20. század első harmada kedvezőtlen gazdasági folyamatainak „tanulságai” nyomán új szakasz kezdődött. A nagy válság után, részben a Szovjetunió gazdasági válságoktól mentes növekedése nyomán, továbbá Keynes elméleti munkásságára támaszkodva megerősödött a meggyőződés, hogy az állami tulajdon bővítésére, a piaci viszonyok állami szabályozására, a kereslet állami ösztönzésére, az állami szociális rendszer megerősítésére van szükség. További kiemelkedő változása e korszaknak, hogy a nemzetközi erőviszonyok módosulása nyomán a korábbi gyarmatok gyakran felszabadító háborúkban kivívták politikai függetlenségüket. Gazdasági függőségük azonban változatlanul fennmaradt. A gazdasági és politikai befolyásolás, a jövedelem lecsapolás közvetett formái kerültek előtérbe, bár az erőszakra is volt bőven példa (pl. vietnámi háborúk).²⁸⁶

A globalizáció nagy fordulópontja az elektronikai forradalomhoz és az internethez kapcsolódik. Az információcsere hallatlan mértékben felgyorsult, a képzés és a gazdaság fejlődése előtt eddig ismeretlen horizontok tárultak fel. Valaha a mezőgazdaság, az ásványianyag-kitermelés, később a feldolgozóipar, majd azt követően a szolgáltatások határozzák meg a nemzetközi versenyképességet és a fejlődés ütemét. Az internet forradalma, a háló megjelenése sokkal többet jelent, mint amennyit mi ma ebből látunk. Az internet napjaink civilizációs fejlettsége szempontjából nézve hasonló mértékben befolyásolja a gazdaságot, mint öt évszázaddal ezelőtt Amerika felfedezése, mivel az „Óvilág” korábbi dimenzióit relatív értelemben több új gazdasági térséggel bővíti, amelyekben lehet kutatni és bevezetni, beruházni és hasznot húzni, termelni és szolgáltatni, előadni és tanulni, írni és olvasni.

GLOBALIZÁCIÓ: PRO ÉS KONTRA

A kilencvenes években különböző nézetek alakultak ki a globalizáció tartalmáról. A közgazdászok úgy vélik, hogy a globalizáció esetében jelentős mértékben gazdasági, illetve a gazdasági érdekek által hajtott jelenségekről van szó, s hogy a politika, a kultúra, a technika, a környezet kérdései is egyre inkább globálissá válnak. Vannak olyanok, akik a globalizációt lényegében fikciónak tekintik. Nyilvánvaló, hogy az eltérő nézőpontok, felfogások, sőt érdekek miatt nem is lehetséges az egységes meghatározás. A különböző társadalomtudományi ágazatok képviselői a globalizáció más-más aspektusát helyezik előtérbe. Például elég elterjedt nézet, hogy a világgazdaság ma már messzemenően globalizált. Egyesek, statisztikai elemzésekre hivatkozva azt állítják, hogy a jelenlegi világunk nem globalizáltabb,

²⁸⁵ Farkas Péter (2002).

²⁸⁶ Farkas Péter (2002).

minőségileg nem más, mint a 18–19. század fordulóján volt. A gyarmati birodalmak korában a Föld globálisabb volt.

Tény, hogy a mai globalizáció számtalan vonatkozásban különbözik az 50 vagy 100 évvel ezelőtti globalizációtól. A világban az elmúlt évszázadban végbement változások teljesen megváltoztatták a világgazdaság jellegét, valamint az emberekre és a természetre gyakorolt hatását. Több szakember azonban a modern világgazdaság fejlődési irányában negatív értékeket lát.

A globalizáció kritikussai általában arra hivatkoznak, hogy eredményeképpen jön létre a nyomor, a nagy külföldi vállalatok kizsákmányolják a fejlődő országok lakosságát, az egészséges gazdaságú országokban elvesznek a munkahelyek. Azt a vádat is gyakran halljuk, hogy a helyi cégeket felvásárló multik homogenizálják a világot, így hamarosan mindenben ők diktálnak majd, egyetlen kormánynak sem tartoznak felelősséggel.

„Ha létezik egyáltalán valamilyen uralkodó hit manapság a társadalmunkban, akkor az a piac csodátévő erejébe vetett hit. A szabadelvű kapitalizmus doktrínája szerint a közjót az önérdek korlátoktól mentes érvényesítése szolgálja a legjobban. Az emberek elbizonytalanodtak abban, hogy mi mellé kellene állniuk, egyre inkább a pénzt tekintik az érték kritériumának... Az elvekbe vetett hitet felváltotta a siker kultusza. A társadalom elveszítette kapaszkodóit.” – írta Soros György.

A globalizációnak azonban nemcsak negatív hatásai vannak, hiszen a „kis” ember számára is tágul a világ, bővülnek a lehetőségek, amivel ha tudunk élni, lehetőségünk van egy biztos alapokra épülő életre. A globalizáció – minden negatívuma ellenére – hozzájárul a gazdaság erősödéséhez, ami az emberek milliárdjai életszínvonalának növekedését jelenti. A globalizációt ellenző nézetekre reagálva: az ENSZ számos kimutatása (pl. írástudatlanság, átlagos életszínvonal) szerint, a nemzetközi gazdasági fejlődésnek köszönhetően a 20. század utolsó éveiben a Föld több mint egymilliárd lakosa menekült meg a nyomortól. A globalizáció előtt kaput nyitó harmadik világbeli országok gazdasága 50%-kal gyorsabban nő, mint a bezárkózó, globalizáció ellenes országoké.

De vajon mit jelent a globalizáció a fejlődő és a fejlett országokban? A fejlődő országokban a gazdasági fejlődés a szegénység elleni küzdelem végső fegyvere, a tiszta víz, a biztonságos lakóépületek, a gyerekek taníttatásának esélye jelenti a globalizációt. A gyorsan fejlődő gazdaság nagyobb politikai szabadságot, magasabb életszínvonalat kínál. Az USA gazdaságának kilencvenes évekbeli szárnyalása nem kis mértékben a globalizációnak volt köszönhető. A határok megnyitása az új technológiák szabad terjedését vonta maga után mindenütt a világon, ami a termelékenység növekedését idézte elő.

A globalizáció megítélése abban is rejlik, hogy egyesek számára sokkal nagyobb hasznot jelent, mint másoknak. A legújabb technológiához és a szükséges tőkéhez hozzáférni képes fejlődő országokban számos új munkahely született, s akik mindezen erőforrásokat birtokolták – országok vagy vállalatok – szintén hatalmas nyereséget könyvelhettek el. Az információs technológia térhódítása nyomán például új munkahelyek milliói jelentek meg Írországban. Akik pedig lemaradnak, főként a gazdag országok magas fizetésű, de alacsony képzettségű munkavállalói, akik csak nézik, ahogy a harmadik világ jól képzett munkaereje új állások millióit tölti be szerte a világon – ők joggal okolhatják a globalizációt.

A MAI GLOBALIZÁCIÓ

A mai globalizáció eltérő jellegének egyik okát azok a szerkezeti változások jelentik, amelyek az 1970-es évek elejétől mentek végbe a világgazdaságban. Ekkoriban omlott össze a világkereskedelem irányítására II. világháború végén lefektetett szabályok rendszere. A Bretton Woods-i konferencián 1944-ben elfogadott rögzített valutaátváltási rendszer 25 évi, többé-kevésbé egyenletes gazdasági növekedést biztosított a világ számára.²⁸⁷

²⁸⁷ Wayne Ellwood (2003) 21. o.

A globalizáció az utóbbi 25 év gyors technológiai fejlődésének következtében ma új fordulatot vett. Megjelentek a mai globális világ jellemzői, a globalizáció totálissá vált, amit négy, egymástól nem független tényező kiteljesedése szemléltet:²⁸⁸

- Egypólusú lett a világ: a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején a korábbi szocialista országokban lejátszódó politikai fordulat nyomán a piacgazdaságok, ezen belül a fejlett országok dominanciája egyértelművé vált. A világ vezető ereje egyértelműen USA lett. A triád, azaz Észak-Amerika, Európa és Ázsia fejlettebb területei, illetve az ott bejegyzett cégek mutatják, hogy a világgazdaság erejének túlnyomó részét adják, persze a kínai gazdaság sem elhanyagolható.
- Az internet és az információs technológia robbanásszerű fejlődése, a mikroelektronikai forradalom visszafordíthatatlanul megváltoztatta a földön az emberi kapcsolattartás lényegét. A távolságok csökkennek, és az információ minden korábbinál gyorsabban terjed. Az internet és a világháló meggyorsította ezt a folyamatot, képessé tette az üzleti világot a simább és hatékonyabb kommunikációra és beindította a gazdasági növekedés ún. „harmadik hullámát”.
- A pénzpiacok fontosabbak, mint az áru piacok, a multinacionális és transznacionális vállalatok képesek befolyásolni a kormányzati politikákat.
- Az ország, mint kategória, sőt eddigi történelmünkben meghatározó időn keresztül alap kategória egyre inkább jelentéktelenné válik.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az emberiség a tökéletesebb technológiákkal és a természeti törvények tudományos megértésével kellemesebb helyé tudja változtatni a világot. A gazdasági fejlődés az emberi felemelkedés egyik megbízható mutatója, és a globálisan egységes világpiac koncepciója logikus út ebben az irányban.

A gazdasági globalizáció, az áruk és szolgáltatások országok közötti kereskedelmének kiterjesztése sokak szerint elvezet egy békésebb, egyenlőbb és kevésbé elmaradott világhoz. Nemzedékek óta elfogadott az a nézet, hogy az emberi haladás motorja a szabadpiac, mondván, hogy felszabadítja a társadalom alkotóerőit és lehetővé teszi az eszmék szabad mozgását, az egyetemes emberi jogok terjedését és a demokratikus kormányzás iránti vágy elmélyülését. E nézet hívei azt mondják, hogy a globális integráció és a kultúrák közötti megértés egy határok nélküli világot eredményez majd, amelyben a politikai bezárkózást fől számolja majd a közös egyetemes humanitás új egyezménye.²⁸⁹

Mesés gazdaságú és fantasztikus lehetőségekkel teli világban élünk. Ma jóval több ember él hosszabb, egészségesebb és produktívabb életet, mint bármikor a történelem során. Ez jórészt az ipari kapitalizmus rendkívüli áru-termelői képességének köszönhető. A probléma csak az, hogy a gazdaság termelése vált a globalizáció elengedhetetlen feltételévé. A társadalmi célokat, amelyek közösségként működtetnek bennünket, figyelmen kívül hagyják a globális kereskedelem előtt álló akadályok lerombolásának igyekezetében. A globalizáció képes jelentősen fokozni a termelékenységet, az innovációt és a kreativitást.²⁹⁰

A múltban a globalizáció egyrészt a civilizációs fejlődés kifejezője volt, másrészt viszont voltak sötét oldalai is, így például a háromszáz éven keresztül tartó rabszolga kereskedelem, a fegyveres konfliktusok, a legyőzhetetlen érdekellentétek hálójában vergődő nagyhatalmak közt dúló háborúk. Nehéz elhinni, hogy ugyanazok a nagyhatalmak és fejlett kapitalista országok, amelyek most olyan elszántan küzdenek a nemzetközi kábítószerek kereskedeleme ellen (ami szintén a globalizáció egyik megnyilvánulási formája), nem is olyan régen még háborúban álltak egymással, így kényszerítve az embereket arra, hogy a formálódóban lévő, ám közletről sem szabad piacokon kábítószert vásároljanak és éljenek vele. A jelenség klasszikus példája a kínai ópiumháború.

²⁸⁸ Veress József (2001).

²⁸⁹ Wayne Ellwood (2003).

²⁹⁰ Wayne Ellwood (2003) 11. o.

A globalizáció tehát nem az elmúlt évtizedekben kezdődött, és messze járunk még a beteljesüléstől. Továbbra is fennáll a kockázata annak, hogy a régi politikai és gazdasági struktúrák fennmaradnak, netán visszatérnek, illetve új struktúrák jelennek meg és bizonyos erők korlátozni próbálják a szabad kereskedelmet és a nemzetközi gazdasági aktivitást. Száz évvel ezelőtt is voltak, akik úgy ítélték meg, hogy már mindent feltaláltak, felfedeztek és a jövő békés fejlődést hoz majd. A világgazdaság sorsa mégis egészen másképp alakult.

Az utóbbi években a globalizáció felgyorsult és intenzívebbé vált. Ez a folyamat egyrészt jelentős fejlődést hozott, másrészt viszont újjászülettek olyan társadalmi, ideológiai, regionális és nemzetközi konfliktusok is, amelyeknek a visszatérésére már senki nem számított. A globalizáció dinamikája függ a műszaki fejlődés jellegétől, a politikai viszonyok érettségétől, illetve a gazdasággal kapcsolatos elméleti tudás és gyakorlati készségek szintjétől. E három tényező összefonódása egyrészt nagy lendületet adhat a folyamatnak, ha viszont valamelyik tényező hiányzik – ami a múltban többször is előfordult és a jövőt illetően sem zárhatjuk ki a lehetőséget – az eredmény félmegoldás lesz, sőt szélsőséges körülmények között önmaga ellentettjébe (pl. háborúba) fordulhat.

Napjainkban ezek a tényezők korábban soha nem tapasztalt előnyös módon fonódnak össze és erősítik egymás hatását. Nem könnyű pontosan megállapítani, hogy az egyes tényezők külön-külön milyen mértékben befolyásolják a globalizáció menetét és előrehaladását. Különböző művekben különbözőképpen értékelik jelentőségüket, megesisik, hogy valamelyiket túlértékelik vagy éppen ellenkezőleg, lebecsülik. Viszont mindenképpen igaz az a megállapítás, amely szerint a három tényező meghatározott kombinációja kellett ahhoz, hogy a piacok a ma megfigyelhető ütemben, körben és intenzitással liberalizálódjanak és integrálódjanak egyetlen hatalmas globális piaccá.

IRODALOM

- Bogár László (2003): Magyarország és a globalizáció. Osiris Kiadó, Budapest.
- Farkas Péter (2002): A globalizáció és fenyegetései. Aula Kiadó, Budapest.
- Földes György–Inotai András (2001): A globalizáció kihívásai és Magyarország. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Grzegorz W. Kolodko (2002): Globalizáció és a volt szocialista országok fejlődési tendenciái. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Globalizációs trendek – tanulmányok (2003). MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
- Hans-Peter Martin–Harald Schumann (1998): A globalizáció csapdája. Perfekt Kiadó, Budapest.
- Helmut Schmidt (1999): A globalizáció. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Simai Mihály–Gál Péter (2000): Új trendek és stratégiák a világgazdaságban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Veress József (1999): Gazdaságpolitika – Szűkülő eszköztár, növekvő felelősség. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza.
- Veress József (2000): A globalizáció hatása a vállalati magatartásra. Külgazdaság, 9. 50–56. o.
- Veress József (2001): Globalizáció: pro és kontra (Magyarország esete). Külgazdaság, 1. 27–43.
- Wayne Ellwood (2003): A globalizáció. HVG Kiadó, Budapest.